

VIETAS ADVERBU SEMANTIKAS APRAKSTI PIRMAJĀS LATVIEŠU UN LIETUVIEŠU ZINĀTĪNSKAJĀS GRAMATIKĀS, TO ATTĪSTĪBA

Gintarē JUDŽENTYĒ
Vilniaus universitetas

1. Ievads

§ 1. Šajā rakstā centīšos apskatīt vietas adverbu semantikas aprakstus pirmajās zinātniskajās latviešu un lietuviešu valodas gramatikās, aplūkot to attīstību līdz mūsdienu gramatikām, kā arī salīdzināt, ar ko atšķiras vietas adverbu semantikas pētījumi latviešu un lietuviešu valodas gramatikās.

§ 2. Pirmās latviešu un lietuviešu valodas zinātniskās gramatikas nav izvelētas nejausi. Salīdzināt XVII–XVIII gs. gramatiku vietas adverbu semantikas pētījumus būtu grūti, jo pirmajās latviešu valodas gramatikās latviešu valodas vietas adverbi vai nu vispār nav aprakstīti, vai arī analizēti kopā ar partikulām.

Piemēram, pirmajā latviešu valodas gramatikā „Mannuductio ad linguam lettonicam facilis et certa” (1644), kuru izdevis J. G. Rēhelnzens Rīgā, adverbi vispār nav pieminēti (Fennel 1982: 1–147; Ozols 1965: 137). Nākamajās gramatikās (Heinriha Adolfiņa „Erster Versuch einer kurtz verfasseten Anleitung zur Lettischen Sprache” (1685. g.), Georga Dreseļa „Gantz kurtze Anleitung zur Lettischen Sprache” (1685. g.), Jāņa Langļa latviešu–vācu valodas vārdnīcā ar īsu latviešu valodas gramatiku (1685. g.)) par vietas adverbiem tāpat netiek rakstīts. Piemēram, Adolfijs adverbiem ir iedalījis pamata un atvasinātos, bet Dreseļis pieminējis, ka no adjektiviem veido adverbus ar galotni *-e* (Fennel 1984: 143). Ja adverbi grupēti sīkāk, tad parasti kā *adverbia loci* un *adverbia temporis*.

XVIII gs. gramatikas vietas adverbu semantikas apraksti nemainiās – tie ļoti bieži aplūkoti kopā ar partikulām, piemēram, Stendera „Lettsche Grammatik”¹ ir nodala „Par adverbien un citām partikulām” (vāc. *Von den Adverbis und andern Partickeln*) (Stender 1783: 129–150).

XIX gadsimtā, līdz Bīlenšteina gramatikām, 1809. g. parādījās Kristofa Hardera piezīmes par Stendera darbu, vēlāk Oto Benjamiņa Gotfrīda Rozenberga 1830. g. un divdaļīgā (1848. un 1852. g.) gramatikas, kā arī 1841. g. – Heinriha Heselberga gramatika. Tas visas bija Stendera gramatikas

¹ 1761. gadā kopā ar nelielu vārdnīcu izdota Gotharda Frīdriha Stendera „Neue vollständigere Lettsche Grammatik...”. 1783. gada nāca kļāja viņa gramatikas papildināts izdevums „Lettsche Grammatik”. Šajā rakstā izmantots otrais izdevums.

labojumi, kurus kā ļoti vērtīgus izmantoja Bīlenšteins (Ozols 1965: 545). Tajās vienkārtši konstatēts, ka latviešu valodā ir adverbi, ko lieto kā prievardus (Ozols 1965: 552).

§ 3. Tostarp lietuviešu valodniecībā vietas adverbu semantikai uzmanība pievērsta jau pašā pirmajā lietuviešu valodas gramatikā „Grammatica Litvanica“ 1653. g. Daniels Kleins vietas adverbus iedalīja četrās semantiskajās grupās (Krupopas, red. 1957: 230): 1. *In Loco* (vietas adverbi, kas nozīmē vietē); 2. *De Loco* (vietas adverbi, kas nozīmē no vietas); 3. *Per Locum* (vietas adverbi, kas nozīmē caur vietu); 4. *Ad Locum* (vietas adverbi, kas nozīmē uz vietu).

Katra no šīm grupām gramatikā ilustrēta ar piemēriem: pirmajā grupā iekļauti vārdi *tenai, kiur, kur, kame* utt., otrajā – *ijh kur*. Rakstot par trešo grupu, autors apgalvo, ka šīs semantikas vietas adverbi tiek izteikti ar veselū frāzi, piemēram, *niekatru daiktu*. Ceturtnā grupa ir vislielākā, piemēram, *kiur, kur, laukan, tolyn, niekur, waidun* u. c. (Krupopas 1957: 506).

Minētais vietas adverbu semantiskais iedalījums nemainījās līdz pat XIX gs., kad 1856. gadā tika izdota pirmā zinātniskā lietuviešu valodas gramatika. No D. Kleina neattālinājās ne K. Sapiņš, ne F. V. Hāks, ne G. Ostermeijers, ne P. Ruitiģis, ne K. G. Milkus. Visi nosauktie autori savās gramatikās ievēroja to pašu vietas adverbu semantisko iedalījumu: 1) *in Loco*; 2) *de Loco*; 3) *per Locum*; 4) *ad Locum* (Stundžā 1997: 189–191; Haack 1730: 322–323; Zubaitienē 2012: 776; Ostermeyer 1791: 113–114; Ruitiģ 1747: 116–117; Milkus 1800: 148).

Atrodamās atšķirības var uzskatīt tikai par kosmētiskām, piemēram, K. Sapiņš atteicās no semantiskās grupas ‘caur vietu’, taču paplašināja grupu ‘uz vietu’, papildinot to ar nozīmi ‘pie vietas’ (Stundžā 1997: 189–191). F. V. Hāks tajā pašas četrās semantiskās sadaļās atjaunoja tikai ar dažiem vārdiem: pirmajai grupai viņš pievienoja vietas adverbus *arh, prieb, priebais, weik czia weik te* un neieklāja tajā D. Kleina sarakstā esošo *kurgj*; starp otras grupas piemēriem Hāks ierakstīja *β aukβho*; trešās grupas piemēru saraksts vispār neatšķiras no D. Kleina sniegtā; visvairāk atšķiras ceturtnā semantiskā grupa – pazudusi *kiur, niekur, dangun, namuj, namojna, namopri*, iekļauti *algulios, katruļ, tenjau* (Zubaitienē 2012: 776). G. Ostermeijers sniedz mazliet interesantākus vietas adverbus, piemēram, *wienatruļ* (Ostermeyer 1791: 113).

§ 4. So būtisko atšķirību dēļ par vietas adverbu semantikas pētījumu atskaites punktu izvēlētas pirmās zinātniskās latviešu un lietuviešu valodas gramatikas. Rakstā nav apskatītas latviešu valodas skolu gramatikas un mācību grāmatas. Rakstā netiek komentētas Lietuvas augstskolu studentiem sagatavotās mācību grāmatas, piemēram, „Lietuvių kalbos morfologija“ (Jakaitienē E., Laigonaitē A., Paulauskienē A. 1976: 210), kur vietas adverbu semantikai veltītas tikai dažas rindpiņas. Nav aplūkotas arī lietuviešu valodas vēsturiskās gramatikas – tajās pērtā (vietas) adverbu cilme, un gramatikas, uz kurām

pirmajām zinātniskajām gramatikām nevarēja būt liela ietekme, piemēram, Jana Orembska gramatika „Gramatyka języka litewskiego“ (adverbs tiek aplūkots tās trešajā sējumā „Nauka o formach“ (1956)).

Tiecoties izveidot vietas adverbu semantikas aprakstu kopskatu, rakstā īsi komentētas arī gramatikas, kurās semantiskā analīze ir tikai nojaušama – parasti tās ir kā vienas, tā otras valodas visnozīmīgākās gramatikas.

2. Vietas adverbu semantikas apraksts pirmajās zinātniskajās latviešu un lietuviešu valodas gramatikās

§ 5. Visnozīmīgākās latviešu valodas gramatikas, kas parādījās XIX gs., bija trīs Augusta Bīlenšteina gramatikas: mazā „Die Elemente der lettischen Sprache“ (1866. g.); vidējā „Lettische Grammatik“ (1863. g.) un liela „Die lettische Sprache, nach ihren Lauten und Formen...“ (1.–2. d., 1863.–1864. g.).

No visām minētajām par pirmo zinātnisko latviešu valodas gramatiku uzskatāma „Die lettische Sprache, nach ihren Lauten und Formen...“, tāpēc arī tajā sniegtie latviešu valodas vietas adverbu pētījumi šajā rakstā tiek uzskatīti par visvairāģākajiem.

1864. gadā izdotās gramatikas „Die lettische Sprache“ 2. daļā ir adverbium veltīta nodala „Adverbia“, kurā līdzās adverbu darināšanai A. Bīlenšteins sniedz to klasifikāciju, t. i., pēc viņa domājum, visus adverbus pēc nozīmes var iedalīt šādi:

- 1) vietas adverbi (vāc. *Orts-Adverbia*);
- 2) laika adverbi (vāc. *Zeit-Adverbia*);
- 3) kvantitatīves jeb modālīe adverbi (vāc. *Quantitäts- oder Modal-Adverbia*);
- 4) kvantitatīves adverbi (vāc. *Quantitäts-Adverbia*) (skat. Bīlenstein 1864: 286–288).

Vietas adverbi, tāpat kā citi, iedalīti vēl sīkāk – pronominālas (vāc. *pronominalen Ursprungs*) un nepronominālas cilmes (vāc. *nicht-pronominalen Ursprungs*) adverbos (skat. turpat).

Pronominālas cilmes adverbi aprakstīti trijās grupās:

- a) atbild uz jautājumu *kur?* (vāc. *wor?*), piemēram, *kur, tur, zittur, jebkur* u. c.;
- b) atbild uz jautājumu *kurp?* (vāc. *wohin?*), piemēram, *kurp, turp, jebkur, kur-ne-kur* u. c.;
- c) atbild uz jautājumu *no kurienes?* (vāc. *woher?*), piemēram, *ni kurenes, ni ziturenes* u. c.

Nepronominālas cilmes adverbi netiek iedalīti sīkāk – A. Bīlenšteins ilustrē šo grupu ar dažiem piemēriem: *arū, tuwu* u. c. (Bīlenstein 1864: 287).

§ 6. 1856. g. Prāgā vācu valodā izdota pirmā zinātniskā lietuviešu valodas gramatika „Litauische Grammatik“. Tās autors bija Prāgas un Jēnas universitāšu profesors, viens no saīdināmās valodniecības radītājiem Augusts Šleifers.

Var teikt, ka vietas adverbji pirmajā zinātniskajā lietuviešu valodas gramatikā nav izšķirti un nav aplūkoti. Sadalā „Adverbja” (§ 99) A. Šleihers tikai pievērš uzmanību adverbju darināšanai, salīdzināmajām pakāpēm un cilmei (Schleicher 1856: 218–221). Piemēram, ja adjektīvs ir *a-celma*, tad no tā tiek atvasināti adverbji ar galotni *-ai*, bet, ja vārds ir *ja-celma* – ar galotni *-ei* (Schleicher 1856: 218). Tālāk autors norāda, ka adverbju pārākā pakāpe tiek veidota ar galotni *-jais*, bet vispārākā pakāpe – ar *-jaiset* (Schleicher 1856: 219). Citos paragrāfos A. Šleihers skaidro atsevišķu adverbju darināšanu, piemēram, tie var būt darināti no vienienvārda saknes ar dažādam galotnēm: *-p*, *-ur* u. c. (Schleicher 1856: 220–221). Starp šādu vārdarināšanu ilustrējošiem piemēriem minēts diezgan daudz vietas adverbju, piemēram, *ošur*, *kļur*, *kāshkur* u. c. (skat. turpat).

Tā kā A. Šleihers kā vārdšķiru izšķir arī adverbju, gramatikā var atrast tā definīciju: „Adverbji – nedeklinējamas un nekonjugējamās valodas sastāvdaļas – sākotnēji tāpat ir bijušās fleksīvas formas, tād valoda daļās nomēnos (substantīvos, adjektīvos, *) pronomenos un verbos” [vāc.: *Adverbja – die nicht declinierbaren und nicht conjugierbaren Bestandteile der Sprache – sind ursprünglich ebenfals flexionsformen, demnach geht die Sprache auf in nomina (substantiva, adjectiva, *) pronomina und verba*] (Schleicher 1856: 90). Kā redzams no sniegtā skaidrojuma, adverbja semantiku autors nav pieminējis, tāpēc ir pilnīgi saprotams, ka tālāk gramatikā vietas adverbji atsevišķi netiek aplūkoti. A. Šleihers lielāku uzmanību pievērta adverbju darināšanai, nevis to semantikai.

§ 7. Kā redzams, vietas adverbju semantikas pētījumi pirmajās zinātniskajās latviešu un lietuviešu valodas gramatikās ļoti atšķiras – A. Bīlenšteina gramatikā tiek mēģināts meklēt universālības, loģiskas struktūras, piemēram, vietas adverbji, kas atbild uz jautājumu *kur*, bet Šleihers savā gramatikā no universālījam ir acīmredzami atteicies. Autors balstās uz arhaismiem, skaidro dažādu lietuviešu valodas fakti, tai skaitā arī vietas adverbju, cilmi, lietuviešu valodas piemērus salīdzina ar vācu valodas atbilstēm. Lasot viņa tekstu, ir grūti saprast, kādas var būt vietas adverbju nozīmes. Tāpat neklūst skaidrs, ko šī vārdšķira izsaka, jo visbiežāk tiek aprakstītas tikai atsevišķu adverbju nozīmes. Vietas adverbju semantikas apraksts atrodams vairākās sadaļās: dažās no tām aprakstītas nozīmes, citas – cilme, vēl citas – akcentēšana utt.

No otras pusēs, aplūkojamās gramatikas ir līdzīgas un XIX gs. lingvistikas kopējā kontekstā neizceļas – šīs laikmetus zināms ka salīdzināmi vēsturiskās gramatikas gadsimts. Šleihers visvairāk uzmanības pievērš adverbju cilmei, A. Bīlenšteins tāpat vietas adverbjus vispirms sagrupē pēc cilmes – pronomiņālas un nepronomiņālas cilmes vietas adverbos. Viņa gramatikā, tāpat kā A. Šleihera gramatikā, vietas adverbju semantika bieži paliek „starp rindīņām”, piemēram, pronomiņālas cilmes vietas adverbji, kas atbild uz jautājumu *kur*,

visdziņāk norāda vietu, kurā kaut kas ir, vai virzienu, kurā notiek kustība. Turklāt vārdu cilmes un darināšanas skaidrojums nav iespējams bez vārda semantikas, tāpēc zināmā mērā var apgalvot, ka Šleihers ir aprakstījis arī vietas adverbju semantiku.

3. Vietas adverbju semantikas apraksts citās XIX gs. gramatikās

§ 8. Kad bija pagājuši tikai 20 gadi kopš pirmās lietuviešu valodas zinātniskās gramatikas iznākšanas, 1876. g. Halle tika izdota vēl viena lietuviešu valodas gramatika vāciski – „Grammatik der litauischen Sprache”. Tās autors ir Frīdrihs Kuršāitis.

Raksturojums savu gramatiku, autors ņēmis vērā pirmo zinātnisko lietuviešu valodas gramatiku, jo viņš savā darbā ļoti bieži piemin A. Šleihera vārdu, kritizē viņa apgalvojumus, diskutē ar tiem u. tml.

Nav zināms, kā ietekmē – XIX gs. valodniecības tendencu vai pirmās zinātniskās lietuviešu valodas gramatikas – F. Kuršāitis adverbju kā vārdšķiru definē, taču lielāku uzmanību tam nevela. Adverbs aplūkots vairākās vietās: nodāļas par adjektīviem sadaļā „Adverbju darinājumi” (vāc. *Adverbialbildungen*) (§ 792–800), nodāļā „Adjektīvu un adverbju lietošanas īpatnības dialektos” (vāc. *Dialektische Verschiedenheiten bei dem Gebrauch der Adjectiva u. Adverbja*) (§ 952–959), nodāļā „Adverbju akcentēšana” (vāc. *Betonung der Adverbja*) (§ 968–977); sadaļā „Adverbji” (vāc. *Adverbien*) (§ 1422–1427), kas iekļaujās nodāļā „Verbju precizētāji” (vāc. *Die Bestimmung des Verbums*); sadaļā „Adjektīvi ar adverbjiem” (vāc. *Durch Adverbien*) (§ 1528).

F. Kuršāitis raksta tikai par atsevišķām adverbju nozīmēm, piemēram, viņš apgalvo, ka dažiem adverbjiem ir nolīguma nozīme – tie noliedz vārdu, pirms kura atrodas (§ 991), utt.

Atsevišķus adverbjus viņš apskata plašāk, aprakstīdams to korelāciju, piemēram, *wjļur* ‘allenthalben’ korelē ar *miekur* ‘inwend’ (§ 994). Ļoti svarīgi, ka gramatikas autors pamana šādas parādības, taču tie ir tikai atsevišķi gadījumi.

4. Vietas adverbju semantikas pētījumi XX gs. latviešu un lietuviešu valodas gramatikās

§ 9. 1907. gadā nāca klajā J. Endzelīna un K. Mīlenbaha „Latviešu grammatika”, kas kļuva par paraugu citām latviešu valodas gramatikām. Salīdzinājuma ar A. Bīlenšteina darbā esošo adverbjiem velīto nodāļu, minētajā pētījumā nekas jauns netiek sniegts. Aprakstot adverbju nozīmes, J. Endzelīns apgalvo, ka adverbji visbiežāk norāda: 1) laiku (laika apstākļu vārdi), piemēram, *kad*, *kad*, *kad* u. c.; 2) vietu (vietas apstākļu vārdi), piemēram, *kur*, *tur*, *šur* u. c.; 3) vārdu daudzumu (kārtas un mēra apstākļu vārdi), piemēram, *labi*, *cik*, *tik* u. c.

(Endzelins–Mühlenbachs 1907: 86). Vietas adverbī no citiem atšķiras ar to, ka norāda vietu, diemžēl neklūst skaidrs – kādu tieši vietu tie norāda. Vietas adverbu semantiskajā analīzē minimāla uzmanība veltīta arī vēlākajos šīs gramatikas izdevumos.

1922. gadā izdota J. Endzelīna zinātniskā latviešu valodas gramatika „Lettische Grammatik“, kurā ļoti izsmeloši aprakstīta adverbu cīme un lietošana: a) adverbī, kas cēlušies no locījumiem (vāc. *Adverbia aus Kasusformen*); b) adverbī, kas cēlušies no prievārdiem (vāc. *Adverbia aus Präpositionen*); c) adverbī ar citām galotnēm (vāc. *Adverbia mit nichtkasuellen Endungen*); d) adverbu lietošana (vāc. *Zum Gebrauch der Adverbia*) (Endzelin 1922: 457–479). No citām gramatikām minētā atšķiras ar to, ka līdzās latviešu valodas piemēriem tajā dotas arī lietuviešu valodas atbilstes. Diemžēl par vietas adverbjiem atsevišķi nav rakstīts – ar tiem, kopā ar citiem adverbjiem, tiek ilustrētas dažādas vārd darināšanas grupas (skat. turpat).

Latviski sarakstītajā J. Endzelīna „Latviešu valodas gramatikā“, kas iznāca 1951. gadā, adverbju nodaļa palikusi nemainīta – par vietas adverbjiem vai to nozīmēm tajā, tāpat kā vāciski izdotajā „Lettische Grammatik“, nav rakstīts (skat. Endzelins 1951: 599–627).

1959. gadā izdota sinhroniskās latviešu valodas gramatikas „Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika“ (turpmāk – MLLVG) 1. sējums, kurā skaidrotas latviešu valodas fonētikas un morfoloģijas patārbības.

Adverbju nodaļa šajā gramatikā ir daudz plašāka (MLLVG I 690–720). Vispirms tajā ir dota adverba definīcija, aplūkoti vārd darināšanas veidi un no-tekļa nozīme. Visi adverbī pēc nozīmes iedalīti: 1) īpašību adverbos; 2) apstāk-ļu adverbos; 3) stāvokļa adverbos.

Vietas adverbī, kuri pieder apstākļu adverbjiem, pēc nozīmes iedalīti divās grupās (MLLVG I 696): 1) vietas adverbos, kas norāda darbības vai procesa vietu; 2) vietas adverbos, kas norāda darbības virzienu. Pirmajā grupā iekļautie vietas adverbī (*ciur, kur, kaut kur, nekur, šē, šeit, šur, tur* u. c.) atbild uz jautājumu *kur*, otrajā (*augšup, lejup, malup* u. c.) – *kurp*.

Šāds MLLVG vietas adverbju semantiskais iedalījums rāda, ka no Augusta Bīlenšaina lielās gramatikas laikiem, t. i., gandrīz simts gados, neviens tā arī nav uzņēmis izsmelošāk izpētīt vietas adverbjus – gan pirmajā zinātniskajā, gan latviešu literārās valodas gramatikā nozīmju sadalījuma pamats ir jau-tājumi *kur* (vāc. *wo*) un *kurp* (vāc. *wohin*). Tiesa, Bīlenšēns ir aprakstījis arī trešo grupu – kas atbild uz jautājumu *woher*.

Š 10. 1901. gadā Tilzītē tika izdota pirmā normatīvā lietuviešu valodas gramatika – Jona Jablonska „Lietuviškos kalbos gramatika“, kas parakstīta ar Petra Kriaušaiša pseidonīmu [liet. *Petras Kriaušaitis*].

Teorētisku definīciju un vispārinājumu gramatikā nav daudz – lielākoties konstatēti fakti un sniegti lietojuma piemēri. Arī adverbjiem veltītā sadaļa

„Prieveiksmis“ (*Adverbium*) (Kriaušaitis 1901: 55–58) neizceļas uz kopējā konteksta fona.

Šajā gramatikā pirmo reizi sniegta adverba definīcija lietuviešu valodā: „Nelokāmus vārdus, kas apzīmē darbības un stāvokļa īpašību vai vienkārši pas-kaidro teikuma izteicēji, norādot, kā – kad – kur – kāpēc tiek veikta darbība, saucam par adverbjiem [liet.: *Nelankstomuosius žodžius, kurie veiška veiksmo ir stovio ypatybę arba tiesiog paaiškina sakinio darinį, nurodydami, kaip – kada – kur – kodėl yra atliekamas veiksmas, vadiname prieveiksmiais*] (Kriaušaitis 1901: 55). Tomēr adverbju semantikai uzmanība tikpat kā nav pievērsta, daudzās lietās atstātas lasītājam saprāt pašam: „Šeit mēs uzrakstām visai daudz piemēru ar visbiežāk lietojamiem šāda veida adverbjiem, neiedalot pašus adverbjus īpašās grupās“ [liet.: *Cia mēs surasijome nemaža patvzdzijų su dažniausiai vartojamais šitos rūšies prieveiksmiais, neskrīstydami pačių prieveiksmių ypatingas krūveles*] (Kriaušaitis 1901: 56).

1911. gadā Kazimiers Būga sagatavojā publicēšanai un lietuviešu valodā izdeva Kazimiera Jauņus zinātnisko lietuviešu valodas gramatiku „Lietuvių kalbos gramatika“. Līdzās citām vārdšķirām K. Jauņus aplūko arī adverbju. Šai vārdšķirai autors velta veselās divas sadaļas: „Prieveiksmjai adverbija“ (Jauņius 1911: 88–91) un „Prieveiksmju laipsnāvīmas“ (Jauņius 1911: 91–92). Pirmajā no tām K. Jauņus runā tikai par adverbju darināšanu un skaidro, kā tie tiek da-rināti cīas valodās un lietuviešu valoda kopš seniem laikiem. Otrajā sadaļā autors apraksta adverbju salīdzināmās pakāpes. Par adverba nozīmēm netiek runāts, tāpēc vietas adverba jēdzienu norādītājas lappuses atrast neizdosies.

1922. gadā nāca klajā visnozīmīgākais J. Jablonska darbs – „Lietuvių kalbos gramatika“ (Kas īsti bija viņa 1919. gadā iznākusās, praktiski maz zināmās gramatikas otrais izdevums).

Vispirms uzmanība jāpievērš tam, ka šeit J. Jablonskis adverbju definē mazliet plašāk nekā iepriekš: „Adverbs ir nelokāma (nedeklinējama un ne-konjugējama) vārdšķirā, kas teikumā veic apstākļa funkciju. Adverbs atbild uz jautājumiem: kā? kurā (kādā) veidā? cik? cikātā? kad (kurā laikā)? kur? no kurienes? kādēļ? kam (kādā nolūkā)? kālab (kur)?“ [liet.: *Prieveiksmis yra nekaitoma (nelinksniojama ir neasmenuojama) kalbos dalis, kuri sakinyje eina ap-linkybės žodžiu. Prieveiksmis atsaiko į klausimus: kaip? kuriuo (kokiu) būdu? kiek? kālėse? kada (kuomet)? kam? iš kur? kodėl? kam (kuriam tikslui)? ko (kur)?*] (Jablonskis 1957: 329). Taču vietas adverbju semantikas apraksts arī turpmāk ir jāmeklē dažādu paragrāfu atsevišķās rindiņās un starp tām.

Izveidot no daļām konsekventu vietas adverba definīciju ir ļoti grūti. 331. lpp. autors sniedz vietas adverbju piemērus, bet 332. lpp. raksta, ka „pa-svītroite vārdi šeit ielākoties veic vietas apstākļu funkcijas“ [liet.: *pabravle-tieji žodžiai čia eina daugiavausia vietos apibūbėnėms*], „tie vārus nav saistīti ar tiem vārdiem caur locījumiem“ [liet.: *jie nebesuršiti su tais žodžiais linksniskai*]

(piemēram, *laukan* ar vārdu *laukas*), „pie tiem vaits nesakām saskaņoto apzīmētāju” [liet.: *derinamojo pažyminio prie jų nebesdomeļ*, „ar dažiem no šiem adverbjiem neatbilstam pat uz jautājumu: kur?” [liet.: *šitų prievieksmių kai kuriais neatsakome ne į klausimą kur?*] (Jablonskis 1957: 332).

Daļa vietas adverbju tiek apskatīta paragrāfā „Pronominālie adverbi” (liet. *ļautināji prievieksmiņai*) (§ 229) (Jablonskis 1957: 333). J. Jablonskis skaidro, ka ar šiem vietas adverbjiem kaut kas tiek jautāts vai norādīts, apzīmēts vai neapzīmēts (skat. turpat). Daudzi piemēri paņemti no autora 1901. gada gramatikas (skat. turpat).

Pati lielākā un izsmeltošākā no visām lietuviešu valodas gramatikām ir zinātniskā aprakstošā triju sējumu „Lietuvių kalbos gramatika” (1965–1976) (turpmāk – LKG), saukta par akadēmisko gramatiku. Vietas adverbs aplūkots tas otrajā sējuma (1971: 425–538). Nodaļu sagatavojis Kazis Ulvišs [*Kazys Ulvydas*].

No citām gramatikām LKG atšķiras ar to, ka tajā pirmo reizi *v i s p u s i g i* definēts, kas ir adverbs: „Adverbs ir nedeklinējama un nekonjugējama patstāvīga vārdsšķira, kura izsaka darbības, stāvokļa, īpašības, dažkārt arī priekšmeta kvantitatīvu vai kvantitatīvu pazīmi un dažādus apstākļus, kādos izpaužas darbība vai stāvoklis (vietu, laiku, ceļoni, nolūku u.c.)” [liet.: Prievieksmis yra nelinksniuojama ir neasmenuojama savarankiška kalbos dalis, reiškianti veiksmo, būsenos, ypatybės, o retkarčiais ir daikto kokybinį ar kiekybinį požymį ir įvairias veiksmo ar būsenos pasireiškimo aplinkybes (vieta, laiką, priežastį, tikslą ir kt.)] (LKG 425).

Nodaļas autors norāda, ka pēc savas nozīmes adverbi ir ļoti dažādi (tas redzams pēc adverbju definīcijas): veida, vietas un laika, ceļoņa un nolūka (LKG 429). Tātad vietas adverbs ir nedeklinējama un nekonjugējama patstāvīga vārdsšķira, kas apzīmē vietu.

Vietas adverbjam gramatikā veltītas veselas 11 lappuses (LKG 443–454). Nodaļas sākumā apgalvots, ka „Ar vietas adverbjiem izsaka dažādas vietas-veļpas attiecības” [liet.: Vietos prievieksmiņais pasakomi įvairūs vietos-erdvės santykiā] (LKG 443). Vēlāk pievērsta uzmanība tam, ka dažkārt nozīmes daļēji pārklājas, jo dažādi adverbi var izteikt gan vietu, gan laiku, piemēram: *jo nams arti un ryšas jau arti* (skat. turpat), tomēr zināmas nozīmju tendences ir vispārīgākas (skat. turpat).

Citas šīs nodaļas lappuses vietās adverbi iedalīti šādi:

- 1) Vietas adverbi, kas norāda vietu, kurā kaut kas ir, notiek, noris, atgādās vai (pie kustības verbjiem) uz kuru iet, kustas, virzās. Tie atbilst uz jautājumiem: kur?, uz kurieni?, piemēram: *glītai, gretai, kai kur* u.c.
- 2) Vietas adverbi, kas norāda vietu, „iz” kuras, no kuras kaut kas ir cēlies, „iz” kuras, no kuras noris, izplatās darbība. Šie adverbi atbilst

uz jautājumiem: „iz” kurienes?, no kurienes?, piemēram: *nuo kažkur, iš aukštai, iš kažin kur* u.c.

- 3) Vietas adverbi, kas norāda vietu no kuras vai līdz kurai noris darbība. Šie adverbi atbilst uz jautājumiem: no kurienes?, no kuras vietas?, līdz kurieni?, līdz kurai vietai?, piemēram: *iki čia, iki kur, nuo čia* u.c.

- 4) Vietas adverbi, kas norāda darbības virzienu. Šie adverbi atbilst uz jautājumiem: kurā virzienā (kurp)?, piemēram: *kairin, oran, dievop, laukan, į čia* u.c.

- 5) Tādu vietās adverbju aizmetņi, kuri norāda ceļu, piemēram: *padak-lartui, kurituo, tuo* u.c.

Gramatikas 704. paragrāfā vēlreiz minēts vietās adverbju daudznozīmīgums, apgalvojot, ka nozīmju daļēji pārklāšanās ir raksturīga vietās adverbju semantiskās pazīme (LKG 451). Vietas adverbja nodaļas autors, ilustrējot daudznozīmīgumu, min tādas vietās adverbjus, kuri tiek lietoti ar dažādām nozīmēm, taču visbiežāk tie ir vārdi, kas apzīmē vietu, kur kaut kas ir, notiek, noris, atgādās un vietu, uz kuru iet, kustas, virzās, piemēram, *ten kļega un eisime ten* (LKG 453).

1985. gadā izdotojā gramatikā „Gramatika litoskogo jazyka” rakstīts, ka 445.–512. paragrāfū autors ir Kazis Ulvišs (Ambranzas 1971: 9). Tapēc ir saprotams, ka vietās adverbju semantikas apraksts, salīdzinot ar LKG, ir gandrīz tāds pats (Ambranzas 1971: 339–341). Atšķiras tikai dažādi piemēri (sk. turpat). 1994. gadā nāca kļajā gramatikas „Dabartines lietuviju kalbos gramatika” (turpmāk – DLKG) pirmais izdevums (Ambranzas). Rakstot šo gramatiku, tika izmantoti trīs sējumu akadēmiskās lietuviešu valodas gramatikas materiāli. Tas sakāms arī par vietās adverbju analīzi.

DLKG (DLKG⁴ 424–425) smiegtas šādas vietās adverbju nozīmes:

1. Adverbi, kas norāda vietu, kurā kaut kas ir, notiek, noris, atgādās vai (pie kustības verbjiem) vietu, uz kuru vērsta kustība. Tie atbilst uz jautājumiem: iekš kā?, kur?, uz kurieni?, piemēram, *anapus, iš dešinės, žemai*;
2. Adverbi, kas norāda vietu, „iz” kuras, no kuras kaut kas ir cēlies, „iz” kuras, no kuras noris, izplatās darbība. Šie adverbi atbilst uz jautājumiem: „iz” kurienes?, no kurienes?, piemēram, *iš šen, iš ten*;
3. Adverbi, kas norāda vietu kā robežu, no kuras vai līdz kurai noris darbība. Šie adverbi atbilst uz jautājumiem: no kurienes?, no kuras vietas?, līdz kurieni?, līdz kurai vietai?, piemēram, *iki ten, nuo kur*;
4. Adverbi, kas norāda darbības virzienu. Šie adverbi atbilst uz jautājumiem: kur?, kurā virzienā (kurp)?, piemēram, *dēšīn, žemyn, pačiji*;
5. Adverbi, kas norāda ceļu, taču tikai ar kustības verbjiem, piemēram, *padūčiui, pckietimui, paegliui*.

Salīdzinot ar LKG sniegto lietuviešu literārās valodas vietas adverbu semantisko analīzi, DLKG netiek pateikts nekas jauns – ir tikai niecīgas izmaiņas formulējumos, piemēram: pirmās grupas nosaukumā mainīti tikai daži vārdi, sal., vietu, uz kuru iet, kustas, virzās un „vietu, uz kuru vērstā kustība”; no ceturrtās grupas apraksta pazudis vārds *linkme*, kas tāpat nozīmē „virziens”; akadēmiskajā gramatikā piektā vietas adverbu grupa bija definēta kā „Tādu vietas adverbu aizmetņi, kuri norāda ceļu”, DLKG vairs netiek pieminēti aizmetņi, bet gluži vienkāši tiek konstatēts fakts, ka šādi vietas adverbi lietuviešu literārajā valodā eksistē.

Vel viena atšķirība, salīdzinot ar akadēmisko gramatiku, ir tā, ka DLGK minēts daudz mazāk vietas adverbu un ilustrējošo piemēru (DLKG⁴ 424–425).

§ 11. Kā redzams no sniegtajiem datiem, arī XX gs. vietas adverbu semantikas pētījumi latviešu un lietuviešu valodniecībā ļoti atšķiras.

Pēc latviešu valodas gramatiku aplūkošanas ir skaidrs, ka latviešu valodniecībā turpat visu XX gs. dominējuši salīdzināmi vēsturiskā gramatika, kura savas vadības pozīcijas bija ieņēmusi XIX gs. Veselus simt gadus pēnēki centušies skaidrot dažādas diahroniskas valodas parādības un faktus. Droši vien šī iemesla dēļ izskatās, ka vietas adverbu semantiskie pētījumi simt gadu laikā tikpat kā nav mainījušies. Rodas iespajds, ka MLLVG autoriem, rakstot vietas adverbiem veltīto nodaļu, bija jāatver pirmā zināmiskā latviešu valodas gramatika un jāpyskatās, kā var skaidrot to nozīmes

Lietuviešu valodas gramatikas rāda ciādas vietas adverbu semantisko pētījumu tendences. Kaut arī A. Šleihera pirmā zinātniskā lietuviešu valodas gramatika bija orientēta uz diahroniskajiem pētījumiem, XX gs. lietuviešu valodas gramatikās redzamas tikai to atskaņas. XX gs. otrajā pusē lietuviešu valodas vietas adverbs ir sagaidījis izsmelošus semantiskus pētījumus. Dienzēl neviens nav ņēmis precizēt K. Ulvīda sniegto vietas adverbu semantisko iedatījumu – tas ir plašākais lietuviešu valodas vietas adverbu apraksts gramatikās.

5. Vietas adverbu inventāra salīdzinājums

§ 12. Līdz šim rakstā visvairāk tika runāts par dominiejošajām valodniecības tendencēm un to ietekmi uz latviešu un lietuviešu valodas gramatikām, par atšķirībām. Lai saprastu svarīgākos iemeslus, kas bijuši par pamatu galvenajai atšķirībai starp latviešu un lietuviešu valodas gramatikās sniegtajiem vietas adverbu semantiskajiem aprakstiem, nepieciešams ņēmt vērā valodu neviendabību. Jaaplūko arī neviendabīgais valodnieku skatījums uz vietas adverbu.

Vietas adverbu klase veidojās ne vienu gadsimtu vien, gan līdz rakstības rašanās brīdim, gan pēc tā, turklāt mainījās arī vietas adverbu izprane. Šī iemesla dēļ rakstā tiek salīdzināti visjāunākie semantiskie vietas adverbu apraksti, kas sniegti MLLVG un DLKG.

Kā jau iepriekš minēts, MLLVG izšķirtas divas vietas adverbu grupas, bet DLKG – piecas.

Velreiz jāpievērs uzmanība DLKG sniegtajai otrajai un trešajai semantiskajai vietas adverbu grupai, to jautājumiem un piemēriem.

Otrās grupas adverbi tiek klasificēti pēc jautājumiem: „iz” kurienes?, no kurienes, piemēram, *iš šen, iš ten*. Trešās semantiskās grupas raksturojošie kritēriji ir jautājumi: no kurienes?, no kuras vietas?, līdz kurai vietai?, piemēram, *iki ten, nuo kur*. Neskaitot piekto grupu (*adoerbi, kas norāda ceļu*), tās ir galvenās atšķirības starp latviešu un lietuviešu valodas semantiskajiem vietas adverbu aprakstiem.

Palūkojoties uz attiecīgajiem latviešu valodas vārdu savienojumiem, izrādās, ka analogiski latviešu valodas piemēri: *no šējenes, no turienes, uz šējieni, uz turieni* u. c., piemēram, *no kurienes*, latviešu valodā parasti netiek uzskatīti par vietas adverbiem.

Piemēram, K. Mīlenbaha un J. Endzelina latviešu valodas vārdnīcā aplūkojamie vārdu savienojumi tiek tikai pieminēti, bet netiek īpaši izcelti un klasificēti, piemēram,

turieni, das Dort

U.: *no turienes*, von dort U. *uz turieni*, dorthin... *ceļa uz turieni* LP. V, 112. *doesles nuokļunoušs uz turieni* Em. IV, 174. *ar turienes ragānu* (mit der dortigen Hexe) LP. V, 4 (ME⁹).

Var pieņēmt, ka vārdnīcā šie vārdu savienojumi tiek uzskatīti par prepozicionālām konstrukcijām.

Latviešu literārās valodas vārdnīcā (LLVV) skaidrots, ka, piemēram, lietvārds *kurieni* jautājumos iegūst adverbta nozīmi, piemēram: *Līdz kurieni brauksim?; Un no kurienes apdeldējis šis dīvainais kugijs ar skursteniem uz leju?; Nevarēja būt šaubu, aiziet būtu vislabākais; bet uz kurieni?* (LLVV⁹). Obligāts nosacījums, lai šī prepozicionālā konstrukcija iegūtu adverbta nozīmi, ir jautājums.

Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā (MLVV) lietvārda *kurieni* šķirklī rakstīts, ka *kurieni* var būt adverbs, piemēram, *Lai nāk, no kurienes nākdams* (MLVV⁹). Pēc piemēra redzams, ka adverbta nozīmi tas iegūst prepozicionālos savienojumos.

Aplūkojot dažādas latviešu valodas vārdnīcas (ME, LLVV, MLVV), kļūst acīm redzams, ka parasti minētie vārdu savienojumi pat netiek uzskatīti par vietas adverbiem. *Kurieni, turieni, šējieni* u. c. ir lietvārdi, kuri var iegūt adverbta nozīmi prepozicionālos savienojumos.

Bez šaubām, tas ir atkarīgs no valodnieka. Latviešu valodas vietas adverbta apraksti, kas publicēti jau pēc pirmās zinātniskās latviešu valodas

gramatikas klajā nākšanas, ļauj secināt, ka šādi vārdu savienojumi latviešu valodniecībā vispār nav uzskatīti par vietas adverbiem, tāpēc arī semantisko grupu skaits, salīdzinot ar lietuviešu valodas vietas adverbu semantiskajiem aprakstiem, ir mazāks.

Sadām viedoklim piekrit arī daži lietuviešu valodnieki, piemēram, G. Ju-dzente savā disertācijā „Latviešu valodas vietas adverbi: sinhronija un diahronija” [liet. „*Latvių kalbos vietos priekšsmailai: sinhronija ir diahronija*”] ir definējusi, ka latviešu valodas vietas adverbu inventāra neiekļauj tādas vārdu savienojumus kā: *līdz kurīnei, no kurienes*, jo tie nav pilnībā adverbializējušies – to rāda otrais komponents (Judzentytė 2009: 19). Lietuviešu valodā analogiski savienojumi ir pilnībā adverbializējušies, piemēram, *īķi ten, nuo kur* u. c.

Tomēr daži valodnieki ir rīkojušies pretēji, piemēram, šī raksta sākumā sniegtajā A. Bīlenšteina latviešu valodas vietas adverbu semantiskajā aprakstā izšķirta grupa vietas adverbu, kas atbilst uz jautājumu: *no kurienes?* (vok. *woher?*). Tajā iekļauti vārdu savienojumi *nū kurenes, nū zīurenes* u. c. Tātad A. Bīlenšteins minētos savienojumus uzskatījis par vietas adverbiem!

Š 13. Apkopojot šajā sadaļā teikto, var apgalvot, ka tam, ka starp latviešu un lietuviešu valodas vietas adverbu semantikas aprakstiem radušās nozīmīgas atšķirības, par iemeslu ir bijušas dažādas valodu sistēmas, kā arī valodnieku skatījums uz tādēļ prepozicionāliem latviešu valodas vārdu savienojumiem kā *līdz kurīnei, no kurienes, uz kurieni* u. c.

6. Apkopojums

Š 14. Vietas adverbu semantikas apraksti pirmajās zinātniskajās latviešu un lietuviešu valodas gramatikās, to salīdzinājums, kā arī XX gs. latviešu un lietuviešu valodas gramatikū analīze rāda, ka latviešu un lietuviešu valodas vietas adverbu semantisko pētījumu vēsture atšķiras:

1. Vietas adverbu semantikas apraksta sākums pirmajās zinātniskajās latviešu un lietuviešu valodas gramatikās (XIX gs.) ir atšķirīgs: A. Bīlenšteins mēģināja kombinēt sinhronisko un diahronisko metodi, centās definēt latviešu valodas vietas adverbu nozīmes, meklēdams tās apvienjošās universālījas: A. Šleihers nemēģināja definēt lietuviešu valodas vietas adverbu un tā nozīmes, visvairāk uzmanības veltot adverbu cilnei un darināšanai.
2. Vietas adverbu semantikas apraksta attīstība latviešu un lietuviešu valodniecībā XX gs. tāpat ir atšķirīga: turpat visu gadsimtu latviešu valodas gramatikās dominējuši diahroniskie pētījumi, bet gadsimta otrajā pusē klajā nākusi latviešu valodas vietas adverbu semantiskā analīze (kas iekļauta MLIVG I, 1959. g.), gandrīz neatšķiras no A. Bīlenšteina sniegtās simt gadus iepriekš; lietuviešu valodniecībā vietas

adverbu semantikā tika veltīts arvien vairāk uzmanības – radies izsmeļošs vietas adverbu semantikas apraksts (5 semantiskās grupas).

Š 15. Galvenie aplūkoto pētījumu atšķirību iemesli:

1. Valodu atšķirības: atšķiras dažu latviešu un lietuviešu valodas prepozicionālo konstrukciju adverbializācijas pakāpe. Tā, lietuviešu valodā vārdu savienojumi *īķi čia, nuo čia* u. c. ir pilnībā adverbializējušies un tiek uzskatīti par vietas adverbiem; latviešu valodā analogiski savienojumi adverbā nozīmi iegūst tikai noteiktās pozīcijās, jo savienojuma otrā daļa ir deklinējams lietvārds.
2. Dažāds skatījums: vieni valodnieki, piemēram, A. Bīlenšteins, prepozicionālās konstrukcijas *no kurienes* u. tml. uzskatīja par vietas adverbiem, bet citi – ne (vēlākajos darbos šāda vietas adverbu semantiskā grupa nav izšķirta).

Literatūra

- Ambranzas, Vyrautas (red.). 1985.
- Bielenstein, August. 1864.
- DLK⁴ =
- Endzelin, Janis. 1922.
- Endzelins, Janis. 1951.
- Endzelins, Janis, Miltenbahs, Kārlis. 1907.
- Fennel, Trevor G. 1982.
- Fennel, Trevor G. 1984.
- Haack, Friedrich W. 1730.
- Jablonskis, Jonas. 1957.
- Jakaitenē, Evalda, Adele Laigonaite, Aldona Paulauskienė. 1976.
- Jamnis, Kazimieras. 1911.
- Grammatika litovskogo jazyka. Vilnius: Moksas.
- Die lettische Sprache nach ihren Lauten und Formen*. Berlin: Ferd. Dümmler's Verlagsbuchhandlung.
- Ambranzas, Vyrautas (red.). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Ketvirtoji pataisyta laida. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.
- Lettische Grammatik*. Riga: Kommissionsverlag A. Gulbis.
- Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība. *Latviešu gramatika*. Rīga: K. J. Simanis.
- The First Latvian Grammar*: G. G. Rehusen's „*Manuductio ad linguam lettanicam*...”. Melbourne: Latvian Tertiary Committee.
- Georg Dressell's Gantz kurze Anleitung Zur Lettischen Sprache: Text, Translation, Commentary, concordance*. Melbourne: Latvian Tertiary Committee.
- Vocabularium Lithuanico-Germanicum et Germanico-Lithuanicum*. Halle: Druckts Stephanus Orban.
- Lietuvų kalbos gramatika. Jonas Palionis (sud.), *Jonas Jablonskis, Rinktiniai rašai 1*. Vilnius: Valsybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Lietuvių kalbos morfologija*. Vilnius: „Mokslas”.
- Lietuvių kalbos gramatika*. Peterburgas: Moksly Akademijos Spaustuve.

Judžentyte, Gintarē. 2009.

Latviju kalbos vietos prievēksimtaī: sinechronia ir diachronia. Disertācija. Vīlniuss: Vīlniaus universiteto leidykla.

Krauskaitis, Petras. 1901.

Lietuviskos kalbos gramatika. Tīžē: Otto v. Manderode.

Kruopas, Jons (red.). 1957.

Pirmoji lietuvju kalbos gramatika. Vīlniuss: Valstybinė politines ir mokslinės literatūros leidykla.

Kurschat, Friedrich. 1876.

Grammatik der litauischen Sprache. Halle: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses.

LLVVe =

Latviešu literāras valodas vārdnīca, <http://www.tezaurs.lv/llvv/>.

MEE =

Mļēnbohā – Endzelīna latviešu valodas vārdnīca, <http://www.tezaurs.lv/meev/login>.

Milks, Kristionas G. 1800.

Anfangs-Grunde einer Litauischen Sprach-Lehre. Königsberg: G.L. Hartung.

MLLVG =

Muslienu latviešu literāras valodas gramatika 1: Morfoloģijā 2: Sintaksē. Rīga: LPSR Zinātnu akadēmijas izdevniecība, 1959, 1962.

MLVVe =

Muslienu latviešu valodas vārdnīca, <http://www.tezaurs.lv/mlvv/>.

Ostermeyer, Gottfried. 1791.

Neue litauische Grammatik. Königsberg: G. L. Hartung.

Ozols, Arturs. 1965.

Veclatviešu rakstu valoda. Rīga: Liesma.

Ruhig, Paul E. 1747.

Anfangsgründe einer Litauischen Grammatik. Königsberg: drucks und verlegt's Johann Heinrich Hartung.

Schleicher, August. 1856.

Litauische Grammatik. Prag: J. G. Calvesche verlagsbuchhandlung.

Stender, Friedrich. 1783.

Lettsische Grammatik, Zweyte Auflage. Mitau: Johann Fried. Stefenhagen.

Štundžiā, Bonifācas (red.). 1997.

Sapnino ir Sulco gramatika Compendium Grammaticae Lithonicae. Vīlniuss: Mokslo ir enciklopedijū leidybos institutas.

Ullyvdas, Kazys (red.). 1971.

Lietuvju kalbos gramatika 2. Vīlniuss: „Mokslas“.

Zubaitienė, Vilma (red.). 2012.

Frydrichas Vilhelmas Hakas. Vocabularium lithuanico-germanicum et germanico-lithuanicum... Nebst einem Anhang einer kurzgefaßten Lithauischen Grammatic (1730). Vīlniuss: Vīlniaus universiteto leidykla.

Zubaitienė, Vilma (red.). 2012.

Frydrichas Vilhelmas Hakas. Vocabularium lithuanico-germanicum et germanico-lithuanicum... Nebst einem Anhang einer kurzgefaßten Lithauischen Grammatic (1730) 2. Vīlniuss: Vīlniaus universiteto leidykla.

Zubaitienė, Vilma (red.). 2012.

Frydrichas Vilhelmas Hakas. Vocabularium lithuanico-germanicum et germanico-lithuanicum... Nebst einem Anhang einer kurzgefaßten Lithauischen Grammatic (1730) 2. Vīlniuss: Vīlniaus universiteto leidykla.

Gintarē Judžentyte

Lietuvju kalbos katedra

Vīlniaus universitets

Universiteto 5, 01513 Vīlniuss, Lietuva

gintare.judzentyte@ff.uu.lv, gintare.judzentyte@gmail.com

SUMMARY

Semantic Description of Adverbs of Place in the First Latvian and Lithuanian Grammars and Their Development

Gintarē JUDŽENTYTE

In grammars of the Latvian language until the mid 19th c. adverbs of place are frequently described along with particles, e.g., in Stender's *Lettsische Grammatik* (1783) there is a section entitled *Von den Adverbiis und andern Partickeln*, or else they are not described at all, e.g., Adolffus (1685) divided adverbs into basic and derived, whereas Dressel wrote that adverbs are derived from adjectives by adding the ending *-e*.

If adverbs were classified further, it was mostly into *adverbia loci* and *adverbia temporis*. In the second part of A. Bielestein's *Die lettische Sprache, nach ihrem Lauten und Formen...*, the first modern grammar of Latvian, is a section entitled *Adverbia*, in which along with the formation of adverbs Bielestein gives their semantic classification.

The newest semantic classification of adverbs of place in *Muslienu latviešu literāras valodas gramatika* (1959: 696) shows that since the times of Bielestein's grammar nobody has undertaken a more fundamental investigation of adverbs of place – both in the elementary and in the common Latvian grammars the principle of semantic division is based on the questions *kur?* 'where, in what place?' (German *wo?*) and *kurp?* 'where, to what place?' (German *wohin?*). Bielestein described also a third group answering the question *woher?* 'from where?'.

In the first modern grammar of Lithuanian, A. Schleicher's *Litauische Grammatik* (1856) no special attention is devoted to adverbs of place. In the section *Adverbia* attention is focused only on the adverb's formation, degrees of comparison and origin.

Data from the first grammars show that adverbs of place began to be more carefully studied in Latvian grammars, although in the *Dabartinė lietuvių kalbos gramatika* the section allows one to conclude that in Lithuanian linguistics much more attention was paid to the semantic investigations of adverbs of place. Cf. 1. Adverbs denoting the place where something is, takes place, is happening are encountered or (with verbs of motion) denote the place to which the motion is directed. They answer the questions *kamē?* 'in what?', *kur?* 'in what place?', *i kur?* 'where to?'; 2. Adverbs showing the place from which, out of which an action takes place or spreads. These adverbs answer the questions *i kur?* 'out of where?', *nuo kur?* 'from where?'; 3. Adverbs denoting a place as a boundary from which or up to which an action is taking place. These adverbs answer the questions: *nuo kur?* 'from where?', *nuo kurios vietos?* 'from what place?', *iki (ligi) kur?* 'up to where?', *iki (ligi) kurios vietos?* 'up to what place?'; 4. Adverbs denoting direction of an action. These adverbs answer the questions: *kur?* 'where to', *kuria kryptimi (kur link)?* 'what direction, where to'; 5. Adverbs denoting the path, road, but only with verbs of motion (DLKG 424–425).

The main reasons for the differences between the research discussed: 1. Differences of languages: the degree of adverbialization of some Latvian and Lithuanian prepositional constructions. For example, in Lithuanian the sequences *iki čia* 'up to here', *nuo čia* 'from here' are completely adverbialized and are considered to be adverbs of place; in Latvian similar sequences *līdz šeitenei*, *no šeitenes* and adverbs of similar meaning are encountered only in certain positions, e.g., A. Bielestein, consider the prepositional constructions *no kurienes* and similar constructions to be adverbs of place, whereas others do not.